

Pogled na morfološka istraživanja Mire Menac- Mihalić

Kuzmić, Boris

Source / Izvornik: **Kroz prostor i vrijeme. Zbornik u čast Miri Menac- Mihalić, 2021, 213 - 218**

Book chapter / Poglavlje u knjizi

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

<https://doi.org/10.17234/9789531758635.15>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:930235>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-13**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

BORIS KUZMIĆ

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

bkuzmic@ffzg.hr

POGLED NA MORFOLOŠKA ISTRAŽIVANJA MIRE MENAC-MIHALIĆ

PREGLEDNI RAD

UDK 811.163.42'366-05MENAC-MIHALIĆ, M.

DOI <https://doi.org/10.17234/9789531758635.15>

U radu se daje kronološki pregled morfoloških istraživanja hrvatskih organskih govora iz pera vrzne hrvatske dijalektologinje Mire Menac-Mihalić. Istraživanja se prate od njezina prvog rada objavljenog 1976. do recentnih radova iz drugoga desetljeća dvadesetprvoga stoljeća.

1. UVOD

O Miri Menac-Mihalić (1954), njezinu stvaralačkom radu i dugogodišnjem djelovanju na Katedri za dijalektologiju i povijest hrvatskoga jezika pri Odsjeku za kroatistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu posvećeni su prvi retci *Zbornika*. Ovdje bih samo istakao činjenicu da se Mira Menac-Mihalić u znanstvenom pogledu pretežito bavila trima dijalektološkim temama: akcentologijom, frazeologijom i leksikografijom. Ostale teme na rubu su ili barem u drugom planu u okviru njezinih znanstvenih interesa. Ponukan i sam interesom za morfološke teme, kojima sam posvetio značajan dio svojega znanstvenog opusa, prihvatio sam izazov prikazati njezin znanstveni habitus u okviru morfoloških istraživanja hrvatskih organskih govora. Radovi koji se prikazuju poredani su kronološki i nisu podijeljeni prema pripadnosti pojedinom hrvatskom narječju s obzirom na to da se u nekim radovima javljaju dva ili sva tri hrvatska narječja. Naravno, valja naglasiti da je riječ o radovima u kojima je morfologija u prvom planu ili je barem pretežit dio njezina proučavanja. Popis radova koji se prikazuju navodi se u okviru literature na kraju rada.

2. MORFOLOŠKA ISTRAŽIVANJA (KRONOLOŠKI)

Autorica u svojem prvom znanstvenom radu (Menac 1976) podastire statističke podatke o imeničkim nastavcima u prvom libru Marulićeve *Judite* i analizira njihov fonološki sastav. Zabilježila je četrnaest gramatičkih morfema koji se fonološki razlikuju. Analiza morfema pokazala je da se oni sastoje od jednoga, dva ili tri fonema. Iako su čestoća uporabe morfema i broj njihovih gramatičkih značenja povezani, vidi se da pojedini morfemi, npr. nulti, koji je najviše potvrđen, imaju dvostruko manje gramatičkih značenja od drugih morfema, npr. *i*, kojemu je čestoća ipak neznatno manja. U radu se daje postotak potvrđenosti pojedinih morfema, broj njihovih gramatičkih značenja i tablica raspodjele morfema unutar padežnoga sustava. Zaključno se kaže da su kraći morfemi češći, a duži rjeđi.

U Menac-Mihalić (1989) daje se pregled glagolskih oblika u čakavskom narječju uspoređujući ga sa stanjem u hrvatskom standardnom jeziku. Podatke za najavljenju problematiku autorica prikuplja iz opisa pojedinih govora s početka 20. stoljeća, iz upitnika za dijalektološke atlase i iz vlastitih istraživanja. Podatke o hrvatskom standardnom jeziku preuzima iz hrvatskih gramatika. Autorica zaključuje da je većina glagolskih oblika zajednička za oba sustava (infinitiv, prezent, aorist, imperfekt, perfekt, pluskvamperfekt, futur prvi i drugi, imperativ, kondicional prvi i drugi, prilog sadašnji, pridjevi radni i trpni), glagolski prilog prošli upotrebljava se samo u hrvatskom standardnom jeziku, a predbuduće vrijeme i imperativ prošli karakteristični su samo za čakavsko narječje. Predbuduće vrijeme zapravo je složena sintagma koja se tvori od futura prvoga glagola *biti* i pridjeva radnoga glavnoga glagola i koja u čakavskom obično ima značenje radnje koja će se u budućnosti odigrati prije neke druge radnje, npr. *Kad ja dojdem, on će biti već iša ča*. Imperativ prošli, u autoričinu tumačenju, čini imperfekt glagola *biti* i infinitiv glavnoga glagola koji u čakavskom izražava nešto što je subjekt po mišljenju govornika trebao izvršiti u prošlosti, a nije, npr. *Bišeš manje spati pa bi bi stiga*.

U Menac-Mihalić (1992–1993) istražuje se infinitivna osnova u čakavskom u II. vrsti glagola. Njezina je realizacija raznolika – najviše govora ima sufiks *nu* (sjever i jug čakavskoga područja, u unutrašnjosti, u nekim govorima južne i zapadne Istre, na nekim od zadarskih otoka). Sufiks *ni* proširio se na središnjem dijelu čakavskoga područja, a rijetko je prisutan i na krajnjem sjeveru i na jugu. Treći je sufiks *na*, sasvim je rijedak, zabilježen samo u zapadnoj Istri. Prezentski je sufiks u II. vrsti svuda *n*. Odnosi u V. i VI. vrsti glagola s *ava*, *eva*, *iva*, *ova*, *uva* u infinitivu i s *aje*, *ije*, *uje*, *eva*, *iva*, *uva* u prezentu različiti su na čakavskom području. Jedino je odnos glagola

s *ava* u infinitivu i s *aje* u prezentu potpuno pretkaziv, tj. ako je u infinitivu *ava*, u prezentu je *aje* i obrnuto. Kod ostalih pak oblika pretkazivost je moguća djelomično i to samo ako se polazi od infinitiva. Uglavnom svi oblici u infinitivu mogu alternirati (uz eventualne druge mogućnosti) s *uje* koji je najzastupljeniji u prezentu. Tvorba iterativnih prezenta s *ije*, tipa *podrugijen*, *zapišijen* specifičnost je južnočakavskih govora. Glagoli s *uva* malobrojni su, a pokazuju ponegdje i tendenciju nestajanja, odnosno prelaženja u drugi tip, npr. *kljuvati* > *kljucati*, *pljuvati* > *pljucati*.

U Menac-Mihalić (1996) proučava se sklonidbena paradigma imenica ženskoga roda koje u đurđevečkom govoru završavaju na suglasnik, a na primjeru pjesničkih zbirki Đuke Tomerlina Picoka. Autoričinu pažnju svakako su privukli oni padeži u kojima se ostvaruju razne mogućnosti, primjerice dativ i lokativ jednine, gdje se kod skoro svih imenica ostvaruje *-e*, npr. *odoleti napaste*, *nezasitnoste podmeknoti kraj*, *vu mladoste*, *v nemoće* i dr. Neobičan je primjer *f krvju*, gdje je riječ o lokativnom nastavku koji je analogijom došao iz instrumentala. Iste imenice u instrumentalu imaju dvojaki nastavak *-ju* i *-jom*, npr. *rečju*, *z lažjom*. Zaključno se u radu kaže da je na padežni sustav navedenih imenica djelovala analogija prema glavnoj promjeni imenica tipa *glava*.

Mjesto Murter na istoimenom otoku dijalektološki je vrlo zanimljivo zbog glagolskoga pridjeva radnoga muškoga roda jednine koji se tvori na najrjeđi način u čakavskom arealu, a to je da svi glagoli, bez obzira na to završava li im osnova na *-a* ili na neki drugi samoglasnik, mogu imati sufiks *-ja*. U Menac-Mihalić (1997) ističe se da se sufiks *-ja* u murterskom govoru čuje vrlo često i dosljedno, ali se isprepleće s nultim sufiksom na mjestu završnoga *-l* u glagola s osnovom na *-a*, pa se u istom razgovoru, kod različitih govornika, ali i u istih govornika mogu čuti ostvaraji poput *daja/da*, *napisaja/napisa*, *uzjahaja/uzjaha*. Sufiks *-ja* češći je u starijih govornika. U radu se utvrđuju i naglasni problemi vezani uz glagolski pridjev radni.

U Menac-Mihalić (2005) obrađuju se frazemi četrnaest govora novostokavskoga ikavskog dijalekta u Hrvatskoj. Riječ je o ličkim govorima (Gospić, Donje Pazarište), šibenskom govoru, govorima Dalmatinske zagore (Primorski Dolac), Cetinske krajine (Sinj, Brnaze, Gala i Otok), govorima srednjih Poljica (Čišala) i o govorima Imotske krajine (Lovreć, Dobrinče, Rašćane, Runović). Opis govora, tako i na morfološkoj razini, izrađen je na korpusu rečenica u kojima su potvrđeni frazemi, opisano je samo ono što je potvrđeno i zbog toga u opisu izostaju neke od karakteristika proučavanih govora. Poglavlje o morfologiji obaseže pedeset tri stranice teksta i obuhvaća sve vrste riječi. U frazemskoj građi nema potvrda za imperfekt, kondicional drugi i glagolski prilog prošli, aorist je rijedak, a futur drugi i glagolski

prilog sadašnji vrlo su rijetki glagolski oblici. S obzirom na to da se radi o štokavskom narječju, istražuje se i odnos između određenog i neodređenog pridjevskog vida. Prijedlozi, veznici i čestice poredani su abecednim redom uz obilje potvrđenih primjera. Zanimljivo je da autorica priložima pripisuje svojstvo komparacije. Morfološka analiza novoštokavskih ikavskih govora na primjeru frazema respektabilna je po svojoj znanstvenoj metodi, sustavnosti i količini potvrda te držim da je autoričin rad jedan od ponajboljih u hrvatskoj dijalektologiji koji se bavi navedenom problematikom.

Na istome korpusu rečenica u kojima su potvrđeni frazemi nastaje rad *O nekim karakteristikama novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj* (Menac-Mihalić 2008). Na temelju toga frazeološkoga materijala autorica obrađuje samo tri karakteristike promatranih govora – sudbinu završnoga *-l* u glagolskoga pridjeva radnog u muškom rodu jednine, imenica i pridjeva, dativ i lokativ ženskoga roda jednine pridjevsko-zamjениčke deklinacije te određeni i neodređeni pridjevski vid. Autorica zaključuje da je nastavak *-on* u D i L jd. ž. roda pridjevsko-zamjениčke deklinacije proširen dosta zapadnije nego što je to zabilježeno u dosadašnjim istraživanjima. Što se pak pridjeva tiče, u svim se govorima mogu rabiti oba pridjevka vida, ali se može zapaziti da je u nekim govorima češći neodređeni (u Dobrinču i Čišlama), u nekima određeni (u Šibeniku i Gospiću), neki govori imaju samo neodređeni pridjevski vid (Brnaze i Sinj), drugi samo određeni (Donje Pazarište), a u ostalim govorima potvrda ima podjednako za oba pridjevka vida (Gala, Lovreć, Opuzen, Otok).

U Menac-Mihalić i Celinić (2009) uspoređuje se pitavski govor s otoka Hvara koji je 1937. opisao Mate Hraste sa suvremenim opisom utemeljenim na rukopisnoj građi rječnika Ante Barbića. Autorice su pokazale koje su inovacije zahvatile govor, odnosno koje su osobine ostale nepromijenjene. U pitavskom govoru postoji dosta dubleta. Zanimljivo je da su neke opstale još iz Hrastina vremena, npr. dvojni nastavci određenih padeža, odnosno da sustav kroz spomenuto vrijeme ipak nije dokraja eliminirao rjeđe varijante. Najviše je osnovnih karakteristika ostalo nepromijenjeno, među njima i onih koje pitavski govor izdvajaju iz užega i širega dijalektnog konteksta.

U Menac-Mihalić (2010) na temelju frazeološkoga materijala iz četrnaest novoštokavskih ikavskih govora od Like (Donje Pazarište, Gospić), preko Šibenika, govora Dalmatinske zagore (Primorskoga Dolca), Cetinske krajine (Sinja, Brnaza, Gale i Otoka), govora srednjih Poljica (Čišala), Imotske krajine (Lovreća, Dobrinča, Raščana, Runovića) do neretvansko-dalmatinskoga Opuzena i osam kajkavskih govora (Bakovčica, Kloštar Podravski, Koprivnica, Peteranec, Križevci, Podravske Sesvete, Veliki Raščani, Virje, Vrbovec) promatra se određeni i neodređeni pridjevski vid potvrđen u fra-

zemima. Na temelju frazema u kojima se paralelno pojavljuju oba pridjevska vida može se zaključiti da promatrana dva sustava čuvaju oba vida, a novoštokavski ikavski čuva neodređeni pridjevski vid bolje nego što ga čuva križevačko-podravski.

U Menac-Mihalić i Celinić (2018) geolingvističkom se metodologijom prikazuju oblici infinitiva i supina u organskim govorima hrvatskoga jezika u Hrvatskoj. Razmatraju se prvenstveno nastavci za tvorbu navedenih morfoloških kategorija, a samo u dijelu punktova u razmatranje je uključena i prozodija, i to ondje gdje je razlikovanje infinitiva i supina ostvareno samo razlikom u naglasku, bez razlikovanja u nastavku. Ovaj rad i pripadajuće jezične karte nastali su na temelju triju tipova izvora građe: a) temeljni je i najzastupljeniji izvor rukopisna građa za jezične atlase, b) građa za jezične atlase dijelom je dopunjena građom iz literature i c) u rad je uključena i neobjavljena građa prikupljena terenskim istraživanjima dviju autorica u dijelu dosad neistraženih punktova. U radu i na jezičnim kartama analizirano je i prikazano stanje oblika infinitiva i supina u preko tristo mjesnih govora hrvatskoga jezika u Hrvatskoj. Kartografska obrada napravljena je integrativno za cijelo područje hrvatskoga jezika, bez njegovog dijeljenja na narječja. Istraživanje je pokazalo da se, u pogledu čuvanja ili gubljenja infinitivnoga nastavka, nijedno od hrvatskih narječja ne može okarakterizirati kao isključivo ono koje čuva ili gubi infinitivni nastavak ili u kojemu supostoje oba nastavka (-*ti*, -*ø*). Izoglosa čuvanja supina u znatnoj se mjeri podudara s izoglosom čuvanja infinitivnoga nastavka sa završnim -*i* na sjeverozapadnom području hrvatskoga jezika. Punktovi koji supin čuvaju samo naglaskom nalaze se uz rub supinskoga područja i ujedno na mjestu dodira područja infinitivnoga nastavka sa -*i* i bez njega. Čuvanje morfološke *i*/ili prozodijske opreke između infinitiva i supina pridonijelo je očuvanju starijega oblika infinitiva, sa završnim -*i*.

3. UMJESTO ZAKLJUČKA

Valja na kraju reći da je dolaskom Mire Menac-Mihalić na Katedru za dijalektologiju i povijest hrvatskoga jezika u Zagrebu sveučilišna javnost obogaćena “boljom dijalektološkom interpretacijom podataka na terenu, osvježavanjem nastave putem modernijih nastavnih pomagala, većim uključivanjem štokavske dijalektologije i nizom drugih pozitivnih promjena” (Kuzmić 2016: 114). Morfološka sastavnica samo je dio dijalektologije u koji je Mira Menac-Mihalić uspješno utkala i svoj prilog.

LITERATURA

- Kuzmić, Boris. 2016. Šezdeset i pet godina Katedre za dijalektologiju i povijest hrvatskoga jezika. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 20, 111–128.
- Menac, Mira. 1976. Imenički nastavci u prvom libru Marulićeve “Judite”. *Suvremena lingvistika* 13–14, 63–64.
- Menac-Mihalić, Mira. 1989. Glagolski oblici u čakavskom narječju i u hrvatskom književnom jeziku. *Filologija* 17, 81–109.
- Menac-Mihalić, Mira. 1992–1993. Odnos prezentske i infinitivne osnove u čakavskom. *Filologija* 20–21, 299–312.
- Menac-Mihalić, Mira. 1996. O nekim imenicama ženskog roda u đurđevečkom. *Đurđevečki zbornik* 1996, 177–178.
- Menac-Mihalić, Mira. 1997. Glagolski pridjev radni u Murteru. *Suvremena lingvistika* 43–44, 185–190.
- Menac-Mihalić, Mira. 2005. *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj: s rječnikom frazema i značenjskim kazalom s popisom sinonimnih frazema*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga.
- Menac-Mihalić, Mira. 2008. O nekim karakteristikama novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 14, 33–48.
- Menac-Mihalić, Mira. 2010. Određeni i neodređeni oblik pridjeva u štokavskim i kajkavskim frazemima. U: *Jezična skladanja: zbornik o šezdesetgodišnjici prof. dr. Ive Pranjkovića* [ur. Badurina, Lada; Mihaljević, Vine]. Zagreb: Udruga đaka Franjevačke klasične gimnazije Visoko – Zagreb, 179–192.
- Menac-Mihalić, Mira; Celinić, Anita. 2009. Govor Pitava od Hraste do danas. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 15, 27–33.
- Menac-Mihalić, Mira; Celinić, Anita. 2018. Geolingvistički pogled na infinitiv i supin u govorima hrvatskoga jezika u Hrvatskoj. U: *Poglavlja iz romanske filologije: u čast akademiku Augustu Kovačecu o njegovu 80. rođendanu* [ur. Lanović, Nina i dr.]. Zagreb: FF press, 435–453.

Mira Menac-Mihalić’s morphological researches

This paper gives a chronological overview of the morphological researches of Croatian organic speeches from the pen of the excellent Croatian dialectologist Mira Menac-Mihalić. Research has been traced from her first paper published in 1976 to recent works from the second decade of the twenty-first century.